

Refugiats durant la Guerra Civil a Lloret de Mar

Joan García Lupiáñez

Investigador sobre la Guerra Civil i responsable de la pàgina La Selva 1936

El 17 de juliol de 1936, una part de l'exèrcit espanyol va dur a terme una insurrecció contra el govern de la Segona República, començant d'aquesta manera la Guerra Civil espanyola que va durar fins el 1r d'abril de 1939.

Amb l'inici del conflicte es va produir un gran èxode de població civil, tan de ciutadans espanyols com de civils de diferents nacionalitats, als quals la insurrecció militar els va agafar tant al territori controlat per la República com al territori controlat pels insurrectes.

Els primers evacuats van ser els estrangers; de fet, aproximadament uns 22.000 estrangers¹ eren a Catalunya quan va esclatar el conflicte. Els primers informes d'ambaixades i consolats estrangers eren alarmants i confusos. Els missatges que van arribar a l'exterior informaven que els treballadors de les fàbriques estaven armats, hi havia barricades pels carrers, avalots molt greus i molts

morts a la ciutat de Barcelona. Davant d'aquesta perspectiva, durant els primers dies de guerra, països com França, Anglaterra i els Estats Units d'Amèrica van enviar les seves forces marítimes per evacuar els seus residents que en aquell moment es trobaven atrapats enmig d'un conflicte bèl·lic.

El dia 20 de juliol de 1936 el govern anglès va ser el primer en enviar vaixells de la seva flota per a evacuar els residents britànics. D'altra banda, la Itàlia de Mussolini i l'Alemanya nazi van considerar que els seus ciutadans corrien un greu perill a la zona republicana, ja que almenys 15.000 alemanys i 6.000 italians eren a Espanya quan va esclatar la guerra. Així que d'aquesta manera, el dia 21 de juliol de 1936, pocs dies després de la revolta, el cònsol italià que es trobava a l'ambaixada de Barcelona va enviar un telegrama demanant la intervenció immediata per a evacuar els ciutadans italians atrapats a l'Espanya republicana. Al dia següent, Mussolini va respondre a la petició enviant part de la seva flota de guerra per a evacuar els ciutadans italians. De la mateixa manera, el dia 23 de juliol, Alemanya també va ordenar enviar alguns vaixells de la seva flota de destructors.

Totes aquestes accions internacionals d'evacuar els seus ciutadans van arribar fins i tot a les poblacions costaneres de Girona i Barcelona. El dia 28 de juliol de 1936, a Lloret de Mar va aparèixer el destructor italià Grecale amb la missió d'evacuar els ciutadans italians i alemanys residents a la zona. La prova d'aquest fet és l'informe

Retrat a cos sencer d'un grup d'escolars i nens refugiats de Velilla de Ebro davant de l'Ajuntament de Lloret de Mar.
Procedència: SAMLM - Fons Martínez-Planas. Data: 1937. Autoria: Emili Martínez i Passapera. Data: 1937. CID: 510.000.700_500.025.123.

¹ FRANK, Willard C. *Multinational Naval Cooperation in the Spanish Civil War, 1936* dins *Naval War College Review*. Newport, Rhode Island, Estats Units d'Amèrica. 1994.

alemany escrit a Berlín el dia 30 de juliol que narrà el següent²:

“BERLIN 30 JULIO: El comandante Marschall, capitan del buque blindado Admiral Scheer se hizo cargo de 31 alemanes de Barcelona que el destructor italiano Grecale había recogido en Lloret de Mar.”

Aquestes van ser les primers evacuacions de civils originades arrel de la Guerra Civil, que van començar el dia 20 de juliol i van continuar fins a finals d'octubre, evacuant aproximadament uns 57.900 civils, entre els quals ciutadans francesos, anglesos, alemanys, italians, portuguesos, nord-americans, així com d'altres països.

En començar la Guerra Civil, Catalunya i part d'Aragó es van mantenir fidels a la República, així com les principals ciutats i les zones més industrialitzades (Madrid, València, Bilbao, entre d'altres). El front de combat més proper a Catalunya estava situat a l'Aragó, on a mesura que passaven els dies els combats es van anar intensificant, i les poblacions d'Aragó es van anar omplint de milicians catalans que es van desplaçar per a fer front a l'exèrcit rebel i defensar la República.

La vida a les poblacions properes al front es va fer dura. L'escassetat de queviures, la multitud de milicians, els bombardejos i el front tant pròxim va ocasionar que moltes famílies amb nens, dones i gent gran haguessin d'abandonar les seves poblacions i marxar de casa per tal de refugiar-se de la guerra.

Per proximitat, els refugiats aragonesos van ser evacuats cap a Catalunya i València, a la zona de la rereguarda on no hi havia perill de conflicte. Durant els primers mesos de la Guerra Civil, Catalunya va rebre aproximadament uns 100.000 refugiats³, que van ser evacuats en camions i autocars passant per Lleida, seguint en direcció a Barcelona. Un cop a la capital de Catalunya molts van ser allotjats a l'Hotel Ritz de la Gran Via i després van ser enviats a les colònies de refugiats creades a diferents poblacions.

El 25 de setembre de 1936 més de 500 refugiats procedents majoritàriament d'Aragó van arribar a Girona i van ser repartits a diferents poblacions, entre les quals Lloret de Mar. Com a conseqüència de la gran quantitat de refugiats concentrats a diferents pobles i ciutats, la Generalitat va decretar la següent ordre⁴:

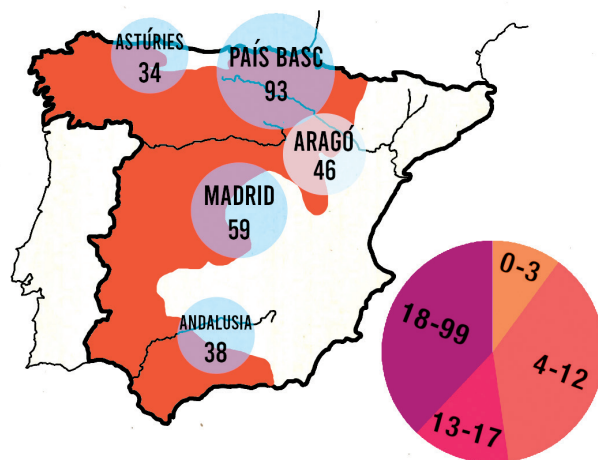
“La necessitat de coordinar l'actuació de les diverses organitzacions amb la finalitat de les quals és acollir els refugiats que, procedents de zones de guerra, arriben a Catalunya, imposa d'establir una acció conjunta que garanteixi la màxima eficàcia de l'esforç que aquesta obra de solidaritat social representa. A tots els caps de partit judicial i poblacions de més de 10.000 habitants de Catalunya, es constituirà un Comitè Comarcal d'Ajut als Refugiats.

Mentre es complimenta la present Ordre, per tal d'atendre ràpidament les necessitats urgents, els alcaldes de totes les poblacions de Catalunya, en el termini de setanta-dues hores notificaran el nombre d'infants i adults que poden acollir en els establiments i a les cases particulars del seu municipi.”

A nivell més local, el dia 27 de setembre de 1936 al ple de l'Ajuntament de Lloret de Mar, el consistori va acordar acollir immediatament una trentena d'infants, i per a la gestió i cura dels acollits es va acordar que Miquel Bancells fos l'encarregat dels refugiats. També es va acordar el cobrament d'una quota obligatòria a tots els ciutadans de Lloret per a poder fer front a les despeses que poguessin ocasionar pels refugiats⁵. D'aquesta manera, a Lloret de Mar es van acollir els primers refugiats i es va crear la Colònia Aragonesa de Lloret de Mar on es van socòrrer 31 infants, procedents majoritàriament de Velilla de Ebro (Aragó).

Durant l'any 1937 amb els diferents fronts de guerra establerts a diferents parts d'Espanya, Catalunya va seguir acollint més civils, aquesta vegada procedents majoritàriament del País Basc, Madrid, Santander, Astúries i Andalusia.

De la mateixa manera que va passar amb els primers refugiats d'Aragó, els nouvinguts es van repartir entre les diferents poblacions de Catalunya. A Lloret de Mar aquesta segona expedició va arribar els dies 15 i 16 d'octubre de 1937, transportats en cinc grans camions⁶. Eren un total de 309 refugiats entre ells nens, dones i gent gran que van ser rebuts per una gran multitud i que durant la primera nit ja van ser acollits per les famílies del poble. D'aquests 309 refugiats la gran majoria provenien del País Basc (93), de Madrid (59), d'Andalusia (38) i d'Astúries (34).

En aquesta imatge podem observar els territoris controlats per l'exèrcit sublevat (en color vermell) a finals de 1937, amb els diferents fronts de guerra actius i els civils arribats a Lloret d'aquestes zones.

Procedència: Joan Garcia i Lupiáñez.

² Butlletí d'informació de l'agència de notícies alemanya *Deutsches Nachrichtenbüro* (30-07-1936).

BARGOGNI, Franco. *L'impegno navale italiano durante la Guerra Civile Spagnola*. Ufficio Stico della Marina. Roma. 1992.

³ SERRALLONGA URQUIDI, Joan. *Refugiats i desplaçats dins la Catalunya en guerra (1936-1939)*. Editorial Base. Barcelona. 2004.

⁴ *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*. Núm. 292. 18-10-1936. Pàg. 244.

⁵ SAMLM – Fons Ajuntament de Lloret de Mar. Llibres d'actes del ple municipal de l'any 1936. CID: 100.002.1028.111_045.018.002 i 100.002.1028.111_045.018.003. Són consultables on-line al web de l'arxiu.

⁶ SAMLM – Fons Fàbregas Barri. Correspondència Guerra Civil. 1936-1940. CID: 524.001.130_031.134.001.

Del total de 309 refugiats, 191 eren menors d'edat. A la mateixa imatge podem observar el gràfic que ens mostra els rangs d'edat⁷.

Una setmana després de l'arribada dels refugiats l'Ajuntament va emetre un ban ordenant a tots els ciutadans que entreguessin a la Casa de la Vila tots els matalassos i mantes sobrants de cada casa. El compliment del ban fou força general però tot i així es van practicar alguns escorcolls domiciliaris, dels quals foren recollits catorze matalassos a Can Coll de la Plaça (a la Plaça de la Constitució, actualment Plaça d'Espanya); set a Can Lluís Sala a la Rambla Romà Barnés; dos a Can Conti; i alguns més a diferents cases de la vila.

A mesura que van passar els dies es van habilitar com a colònies diferents cases de Lloret que havien estat requissades. Les primeres cases habilitades com a residència per a refugiats van ser la casa de Can Gallissà de la família Gallissà i Botet, que va ser destinada com a colònia amb 50 refugiats a pensió completa; i la casa de la família Pujol de Llobet i Fornés, que acollia la Pensió El Rosal, a l'actual Plaça de la Torre, i que va ser destinada exclusivament com a dormitoris, ja que els refugiats d'aquesta casa havien de menjar repartits a diferents cases de famílies de Lloret.

Amb l'entrada en funcionament d'aquestes cases com a centres d'acollida, a poc a poc es van anar retirant els refugiats de les cases particulars. Aquests refugiats, que fins al moment depenien de l'Ajuntament i del Comitè Local, van passar a dependre de la Generalitat de Catalunya però

sota l'organització i supervisió de l'Ajuntament de Lloret de Mar. Per a aquesta nova gestió, el 13 de novembre del 1937 el consistori lloretenc va escollir com a nou delegat en Narcís Comas⁸.

Per a poder allotjar el centenar de refugiats que encara vivien en cases particulars, a finals del 1937 es va emprendre un pla d'obres de la Generalitat de Catalunya per a la rehabilitació i creació de més colònies per a refugiats. Aquesta vegada les cases escollides van ser: la casa Grassot Guinart a la plaça del Carme; la casa de Can Pius a l'actual carrer Agustí Cabañas; la casa de Can Pinyol al barri de Venècia; i les cases de Can Coll i Can Domingo Purroy a la plaça de la Constitució, avui plaça d'Espanya.

L'arribada de refugiats va agreujar considerablement el problema que portaven vivint durant mesos els lloretencs: la manca de queviures. A causa d'aquesta arribada massiva de refugiats la població es va quedar un total de tretze dies sense pa i uns mesos on el menjar escassejava. Cal afegir que les verdures i altres aliments arribaven a través de l'estraperlo. Aquesta greu situació va ocasionar la intervenció dels Guàrdies d'Assalt per a vigilar i posar ordre a la població⁹.

El Servei d'Arxius Municipal de Lloret de Mar conserva correspondència personal on hi ha constància de la greu situació causada principalment per la manca d'aliments, ocasionada per la mala gestió i per la gran afluència de refugiats a la vila. Una d'aquestes cartes descriu aquests fets¹⁰:

Plànol de Lloret on hi ha marcades les cases on s'hi acollien refugiats: 1- Can Pius. 2- Can Gallissà. 3- Can Mossèn Carlu (Casa Grassot Guinart). 4- Can Rosals (casa de la família Pujol de Llobet i Fornés). 5- Can Domingo. 6- Casa Dr. Coll. 7- Can Pujol (la Casa Egipcia). 8- Can Pinyol.

Procedència: Joan Garcia i Lupiàñez.

⁷ SAMLM – Fons Ajuntament de Lloret de Mar. Registre relació de refugiats de guerra hostatjats a la Vila per a Sanitat de la Generalitat. 1937-1939. CID: 100.002.1282.410_037.061.006.

⁸ SAMLM – Fons Ajuntament de Lloret de Mar. Llibres d'actes del ple municipal de l'any 1937. CID: 100.002.1028.111_045.018.003 i 100.002.1028.111_045.018.004. Són consultables on-line al web de l'arxiu.

⁹ SAMLM – Fons Fàbregas Barri. Correspondència Guerra Civil...

¹⁰ Ídem.

“Durant més de 3 mesos els refugiats han estat motiu de queixes degut a l’escassetat d’aliments, ja que hi ha una escassetat terrible. No fa gaires dies una comissió de refugiats que s’allotgen a Can Gallissà, sota la cura del Ajuntament, anaven amb les olles buides a presentar llurs queixes l’Ajuntament al no poder menjar. I això no ocorre per desatenció o negligència de ningú, la crisi ha fet presa a la majoria del poble. En poques setmanes han desaparegut els conills, els pollastres, les verdures i als horts es cometen robatoris.”

Una altra prova d’aquest malestar social el trobem al ban emès per l’Ajuntament, privant de cartilla de racionament als ciutadans que no paguessin la Quota Pro Refugiats. Aquest ban comunicava el següent¹¹:

“S’adverteix als ciutadans que els que no paguin el consum i la quota pro refugiats se’ls serà retirada la targeta de racionament.”

A mitjans de l’any 1938 aquesta situació va quedar resolta, ja que els refugiats van passar a ser allotjats a les colònies de refugiats, i la Generalitat de Catalunya va destinar diners a les poblacions per a poder fer front a les diferents necessitats.

Al següent document podem observar les despeses ocasionades pels refugiats a la vila de Lloret de Mar, de l’arribada dels primers refugiats el setembre de 1937 fins al 8 d’octubre de 1938. A la part inferior del document podem observar les ajudes proporcionades per tal de fer front a aquestes despeses.

AJUNTAMENT DE LLORET DE MAR	
Rel.lació del moviment econòmic causat per els Refugiats fins el 8 d'Octubre del 1938	
D E S P E S E S	
Per Aliments	50.886,05
Per Farmacia	4.327,75
" Farmacia	4.327,75
Combustible	964,-
Yaris	2.335,20
Transporte queva.	3.894,30
Il·luminat	3.170,65
Entreteniment i habitació estatges	2.622,30
Gratificacions al personal de cuidar dels mateixos	3.015,-
TOTAL	71.225,25
E N T R A D E S	
Per cobrament líquid líquidació a Girona	8.081,-
" " " " " "	3.003,-
" " " " " "	24.741,-
" " " " " "	24.741,-
" " " " " "	19.812,-
TOTAL	80.378,-
Remanent	9.262,75 Ptes.
Queden pendents de satisfer diverses factures quals rebuts no han sigut presentats i altres pendents d'aprovació que abogaran el referit remanent	
Lloret de Mar 8 d'Octubre del 1938	
EL MUNICIPAL	

Document on s’especifica el moviment econòmic causat pels refugiats fins al 8 d’octubre de 1938.

Procedència: SAMLM - Fons Fàbregas Barri. Data: 1938.
CID: 524.002.230_019.005.010.

L’últim èxode massiu de refugiats de la República va ser a finals de gener i principis de febrer de 1939 amb l’ofensiva de les tropes franquistes a Catalunya, començada a finals de desembre de 1938 després de trencar el front de l’Ebre i del Segre.

A finals de gener les tropes franquistes es trobaven ja molt properes a la ciutat de Barcelona i mig milió de persones es van dirigir cap a la frontera francesa, el 2% de la població espanyola. Camí de l’exili, tota aquesta gent va travessar Catalunya a peu i també els Pirineus nevats durant el mes de febrer.

Un cop a França, van ser internats en camps de refugiats que a la pràctica eren camps de concentració. Uns espais insalubres i a la intempèrie on, durant els primers mesos, van morir 15.000 persones. Els infants van ser internats en colònies distribuïdes arreu del país i alguns refugiats van decidir tornar a Espanya per a ser jutjats. Molts es van quedar en territori francès per por a ser jutjats, empresonats o afusellats.

Com a conseqüència de la dictadura franquista molts exiliats es van quedar a viure a França, altres van marxar a altres països i alguns no van tornar a Espanya fins a la mort del dictador Francisco Franco.

Un clar exemple d’aquest moviment migratori és la família Contiente, procedent de Velilla de Ebro (Aragó) i que van ser de les primeres famílies refugiades de la Guerra Civil establertes a Lloret de Mar. Eren un pare amb els seus tres fills i una mare amb la seva filla. La resta de la família es va quedar a la població aragonesa. La família Contiente, refugiada a Lloret de Mar, va romandre a la vila fins que amb la retirada van haver de fugir a França, on van ser internats en el camp de concentració d’Argelers. Un dels adults, en José Contiente, va morir al camp. La família Contiente no va tornar a Espanya i van fixar la seva residència a França.

En una de les fotografies que il·lustren aquest article, en la qual es pot veure un grup de refugiats fotografiats a la plaça de la Vila, davant de l’edifici de l’Ajuntament hi apareix, a l’esquerra, una dona amb la seva filla de la mà. Són Luz i Faure Contiente. A la mateixa fotografia també surten els nens Gerardo, José i Julio Contiente Casamián i l’adult José Contiente.

Com a dada definitiva, a la vila de Lloret de Mar durant la Guerra Civil hi van arribar a haver aproximadament uns 350 civils refugiats.

La tasca solidària que va dur a terme la vila de Lloret envers els refugiats desplaçats amb motiu de la Guerra Civil Espanyola és un tema d’àmbit local, però que ha de reclamar la importància que es mereix. Com Lloret de Mar van ser molts els municipis que van aportar el seu gra de sorra amb l’objectiu d’alleugerir el patiment dels infants i de les seves famílies.

És molt important saber què va passar a les poblacions de la rereguarda catalana. Aquesta investigació ha de servir perquè les històries d’aquests refugiats no quedin en l’oblit. És en mans de tothom no deixar morir la memòria. Els pobles que obliden la seva història estan condemnats a repetir-la.

¹¹ SAMLM – Fons Ajuntament de Lloret de Mar. Llibres d’actes del ple municipal de l’any 1938. CID: 100.002.1028.111_045.018.004 i 100.002.1028.111_045.018.005.